

Numen est omen

Razgovor sa Svenom Jonkeom vodio Mario Kovač

Iza naziva Numen/ForUse krije se austrijsko-hrvatski dizajnerski trojac Sven Jonke, Nikola Radeljkić i Christoph Katzler. O njima pišu najprestižniji dizajnerski časopisi i antologije suvremenog dizajna, a sa svojim kazališnim scenografijama oduševljavaju publiku diljem Europe (Madrid, Istanbul, Berlin, Beograd...). Zagrebačka i hrvatska publika također su već u nekoliko navrata imale prilike vidjeti njihov rad, a recentan primjer je predstava *Rat i mir* u režiji Tomaža Pandura na daskama zagrebačkog HNK. Kao uvod u razgovor o problematici spoja dizajna, arhitekture i kazališta, naveo bih citat kojim ovaj trojac pojašnjava prednost dizajnerskog pristupa scenografskim problemima: *Segment dizajnerske metodologije pokazao se najutemeljenijim u scenografskom poslu. Radi se o apstraktnom, konceptualnom promišljanju komunikacijske uloge likovnog faktora u sinestetskom doživljaju kakav je kazalište. Takav pristup pomaže nam odmaknuti se od strogo narativne funkcije scenografije preuzete iz didaskalija i posvetiti se traženju koncepta koji će biti dovoljno jasan i pročišćen da postane vizualni nositelj predstave. Taj prostor istovremeno se mora moći transformirati tijekom predstave i omogućiti raznolike prostorne dispozicije mis-en-scena, planove i razine koji glumcima otvaraju nov prostor igre. Razumijevanje raznih tehnologija i vladanje tehnikama vizualizacije, što su također tipično dizajnerske vještine, dodatno pomažu rad u kazalištu. Mogli bismo reći da je dizajnerska edukacija vrlo podatna za bavljenje scenografijom.*

Latinska poslovice kaže *Nomen est omen*. U vašem slučaju moglo bi se reći *Numen est omen*. Naime, riječ *numen* u latinskom znači *mig ili zapovijed*, a u određenom kontekstu može označavati i *božanstvo*. Kako ste odabrali to ime i kako ste zapravo došli do timskog rada? U hrvatskim okvirima rijetkost je vidjeti kako se scenografija radi timski.

Naš naziv *Numen*, suprotno općem mišljenju, zapravo dolazi od grčke riječi *Noumen*, jednog od termina iz Kantove Spoznajne teorije koji predstavlja nespoznatljivu tzv. "stvar-po-sebi" ("das ding-an-sich"). Ime datira još iz kraja prošlog stoljeća kada smo završavali fakultete, započinjali raditi zajedno i bili pod utjecajem ezoteričnih ideja Petera Ouspenskog i Rudolfa Steinera.

Rat i mir, HNK Zagreb

Svi smo studirali industrijski dizajn, a kako je ta struka multidisciplinarna tako smo od samog početka, još na fakultetu, bili "prisiljeni" na stalnu suradnju, međusobno kao i s drugim ljudima. To je rezultiralo jednim posebnim oblikom simbiotičnog rada, koji se pokazao vrlo efikasnim i koji još uvijek traje. Prošlo je 7 godina od osnivanja grupe do realizacije prve kazališne scenografije, međutim i naši raniji radovi, kao što je npr. koncept za "Stereo Studio", već su na neki način bili scenografija.

Iako je kazališna javnost za vaš rad znala od ranije kroz scenografije za predstave Aleksandra Popovskog i Tomaža Pandura, šira javnost vas je upoznala tek nakon što ste na Praškom kvadrjenu ove godine osvo-

jili čak dvije zlatne medalje (Najbolji scenski dizajn i Najbolje korištenje kazališne tehnologije). Što su vam, u profesionalnom smislu, donijela ta priznanja?

Novčanu nagradu, poziv na USITT-ovu konferenciju u Long Beachu/California, blagonaklonost hrvatskog ambasadora u Pragu i možda poneki poslovni kontakt. Medalje su donijele i određeno priznanje za višegodišnji rad, a činjenica da je Ministarstvo kulture financiralo dokumentarni film o Numenu omogućila je da se naš dosadašnji kazališni rad ipak donekle prezentira široj javnosti. To je važno jer je scenografija u osnovi efemeran medij, čija su čak i najbolja ostvarenja osuđena na zaborav u neizbježnom momentu skidanja predstave sa repertoara, te ih se više nigdje, osim na dokumentarnim snimkama, ne može vidjeti.

San Ivnjske noći, DK Gavella Zagreb

Koja vam je polazna točka tijekom rada na kazališnoj scenografiji: redateljev koncept, dramski tekst, imaginarna slika ili vizija, ideja...? Kako usklađujete ideje sa ostatkom autorskog tima?

Polazna točka je svakako tekst. To je jedan od razloga zašto volimo kazalište i zašto je svaka scenografija potpuno nova priča. Paralelno uz zadani tekst postoji i neko osobno polje istraživanja u kojem se trenutno nalazimo i iz kojeg crpimo ideje. Jedno od zanimljivosti je naš čest pokušaj izvrtanja mukotrpnog procesa traženja pravog rješenja na način da već postojeće, plutajuće, "nesvrstane" ideje pokušavamo prilagoditi danom tekstu ili čak da

već gotove prostorne koncepte ponudimo redatelju da za njih, kroz vlastitu inspiraciju, nađe adekvatan dramski tekst. Usuglašavanje oko osnovne ideje unutar tima funkcionira na različite načine, a najčešće kroz diskusiju, kritičko sagledavanje i "brainstorming". Zajednički odlučujemo koji koncept ima najviše smisla i potencijala i on se onda, daljnjom nadgradnjom, timski razvija do konačnog rješenja. Ponekad je ključ svega samo jedna gesta ili dojetka koja nekome slučajno padne na pamet.

Tema našeg temata je "Arhitektura i kazalište". Kako se u Hrvatskoj rijetko, da ne kažem skoro nikako, rade nove kazališne zgrade i dvorane (tj. one koje bi bile namijenjene isključivo kazališnoj djelatnosti) već dominiraju multipleksi, zanima me vaše mišljenje o stanju hrvatskih kazališnih dvorana. Jesu li dostatno tehnički opremljene (svjetlo, zvuk, prostor...) i arhitektonski prilagođene za izazove kakve im donose inovativna scenografska rješenja?

Problem hrvatskih kazališta je prvenstveno u tipologiji kazališne arhitekture. Naša klasična kazališta izgrađena su još u Austro-Ugarskoj i tipično su to frontalna, portalna kazališta teške neobarokne arhitekture koja su kompletno zastarjela i, za moj ukus, zračno pompoznom malograđanštinom. Distanca publike i scene je ogromna. Scenografija je pritom skrivena iza, ne jednog, nego najmanje tri portala koja se stepenasto sužavaju u dubinu pozornice. Toliko je ograničavajući taj prostor da je skoro nemoguće u njemu biti suvremen. Prostori poput onog u ZKM-u su definitivno najbolji, iako su i tamo već fiksirali nekad telekopsku tribinu. Idealan prostor za rad bio bi neki istovremeno karakteran i fleksibilan open-space, no takav kontekst obično traži i obimniji budžet. Meni osobno najgori prostori su korporativne dvorane poput one u MSU-u ili u bivšem kazalištu Nova Gorica, čija sterilna atmosfera upravo ne dopušta umjetničko nadahnuće. Treba stare tvorničke hale pretvarati u kazališta, Rijeka je puna hangara i riječki HNK već neko vrijeme pokušava anektirati jednu takvu dvoranu kao svoju drugu, dramsku scenu, ali očito još nema sredstava niti političke volje da se to ostvari.

Jeste li, tijekom vašeg scenografskog rada, nailazili na manjkavosti kazališnog aparatusa u smislu da ste

Foto: Aljoša Rebalj

Rat i mir, HNK Zagreb

moralu odustati od nekih vaših ideja te ih prilagođavati zadatom prostoru?

Trudimo se drugačije gledati na stvari. Svaki prostor ima svoje datosti, svoje mogućnosti i ograničenja, scenograf se načelno mora tome prilagoditi i to je dio dinamike našeg posla. Ono što najviše volim je izgraditi scenografiju isključivo za određeni prostor, kao site-specifično rješenje koje je samim time i unikatno, neprenosivo. Također, volim slučajeve kada u kazalištu naidem na neku tehnološku posebnost koju je onda zanimljivo iskoristiti, a ne volim kada me pokušavaju spriječiti u korištenju tog specifikuma zato jer predstava neće moći gostovati. Naravno da je mogućnost gostovanja bitna i lijepa stvar, međutim onda se pitam zašto u kazalištu uopće imati scenografski zavodljiva posebna pomagala poput posmično-nagibnih podova, rund-bina, propadališta i liftova ako se sve redovno mora svesti na najmanji zajednički nazivnik.

Kada biste dobili priliku dizajnirati od temelja potpuno novu kazališnu zgradu/dvoranu pri čemu ne biste imali čak ni financijska ograničenja (maštajmo malo!), kako bi ona izgledala?

Mislim da bi to bio jedan crni prazni pravokutnik, iskrzane dijagonale.

Osim statue i financijskog dijela, nagrada koju ste osvojili u Pragu vam je donijela i poziv da sljedeće godine u ožujku nastupite na konferenciji prestižnog američkom Institutu za kazališnu tehnologiju u Long Beachu. Što pripremate za to gostovanje?

U sklopu predavanja pripremamo jedno kraće izlaganje koje će prezentirati dokumentarni film koji smo napravili za PQ11 zajedno s arhitekticom Ivanom Radenovic i koji nam je donio medalje. Ona je kao vanjski element sagledala naš dosadašnji angažman u teatru i napisala scenarij te izrežirala film koji vrlo precizno objašnjava našu koncepciju rada. Ta je suradnja bila toliko uzajamno poticajna da smo nastavili zajedno raditi na našem prvom rješenju scenografije za dugometražni film u režiji Aleksandra Popovskog. Presentacija vrlo opsežnog i zanimljivog posla, završenog ovog ljeta, na tom igranom filmu, koji je trenutno u post-produkciji, kao i neki recentniji radovi u kazalištu realizirani nakon snimanja praškog dokumentarca će sigurno tvoriti okosnicu predavanja u Long Beachu.